

Пунар Шакир, Демир Айкутхижан, Уйгун Халиме

**РЕФЛЕКСИЯЛОО ИШМЕРДҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТООНУН
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

Пунар Шакир, Демир Айкутхижан, Уйгун Халиме

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
РЕФЛЕКСИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Punar Shakir, Demir Aikutkhizhan, Uigun Khalime

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION
OF THE REFLECTION ACTIVITIES**

УДК: 373.1

Илимий изилдөө мугалимдин кесиптик калыптануу процессинде рефлексиялоонун таасири каралган. Мугалимдин «Мен» концепциясынын түрлөрү жана алардын өзгөчөлүктөрү изилденген. Эмгекте мугалимдин рефлексиялоо ишмердүүлүгүнүн деңгээлдери аныкталган. Рефлексиялоо деңгээлдерин аныктоодо атайын тест колдонулган. Мындан тышкары, мугалимдин коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрү анализденди.

Негизги сөздөр: мугалим, рефлексиялоо, рефлексиялоо деңгээлдери, тест, тестти жүргүзүү, диагностика, метод, коммуникативдүүлүк.

В научном исследовании рассмотрено влияние рефлексии в процессе профессионального становления учителя. Исследованы виды концепции «Я» учителя и их особенности. В работе исследованы уровни навыков рефлексии учителя. Применен специальный тест по определению уровней рефлексии. Кроме того проанализированы коммуникативные навыки учителя.

Ключевые слова: учитель, рефлексия, уровни рефлексии, тест, проведение теста, диагностика, метод, коммуникативность.

Scientific research studies the impact of reflection on teacher's professional formation. Types of 'I' concept of a teacher and their peculiarities are examined. The levels of teacher's reflection are defined. In order to define the levels specific tests are used. Besides, teacher's communicative abilities are analyzed.

Key words: teacher, reflection, levels of reflection, test, diagnosis, method, communicativeness.

«Рефлексия» категориясына карата аныктама профессионалдык энциклопедиялык сөздүктөрдө (байыркы латын сөзү – «reflexio» артка кайрылуу) эки багытта берилет:

1. Ой жүгүртүү, өздүк байкоо;

2. Адамдын өзүнүн аракети жөнүндө ойлоонууга багытталган теориялык ишмердүүлүктүн формасы.

Рефлексия адамдын эки абалга ажыроо процесси, субъектилердин бири-бирине болгон чагылуусу, анын маңызында бири-бирин түшүнүү, элесин түзүү, толук кабыл алуу жатат. Демек, рефлексия өзүнүн абалын, ишин, аракетин, ой-толгоосун, ички баалуулуктарын чагылтуу учурунда татаал психологиялык абал болуп саналат. Рефлексия адамдын аң-сезимин ички дүйнөсүнө «багыттайт». Ал өз учурунда өзүнүн аракеттерин, иштерин, баалуулугун

жөн гана билип, таанып койбостон, зарыл болгон учурда өзгөртүүгө толук шарт түзөт.

Рефлексия жөн гана өзүн өзү таануу, өзүн-өзү баалоо процесси гана эмес, ал башка адамды кабыл алуу, түшүнүү процессин дагы камтыйт. Рефлексиянын негизинде гана өзүнүн аң-сезимин, баалуулугун, ой-толгоосун башка адамдардын, топтордун, коомдун жалпысынан алганда адам коомунун баалуулуктары, ой-толгоолору менен салыштыруу орун алат. Кайсы бир нерсе жөнүндөгү рефлексиялоо бул – аны өзүнүн ички дүйнөсү аркалуу өткөрүү, баалоо жана аныктоо процесси. Рефлексия абдан татаал система жана ар бир инсандын кайталангыз өзгөчөлүгү орун алат.

Психология илиминде рефлексия субъектинин ички психологиялык актыларына жана абалына карата болгон өздүк таануу процесси катары кабыл алынган. Рефлексия бул субъектинин өзү жөнүндөгү маалыматтарга ээ болуу менен бирге, аны башкалар кандай кабыл алып жаткандыгын түшүнүү, анын инсандык өзгөчөлүктөрү, эмоционалдык ой-толгоолору, илимий деңгээли жөнүндөгү өздүк маалыматтар кирет. Бул элестетүүлөр адамдардын ортосундагы мамилени негизин түзсө, анда ал рефлексиялоонун өзгөчө түрүнө айланат. Жалпысынан алганда рефлексия субъектинин өзүн-өзү жана аны башкалар тарабынан кабыл алынышы жараша алты аспектиде каралат:

1. Субъект өзүн кандай кабыл алат;
2. Субъектини башка адамдар кандай кабыл алат;
3. Субъектинин «чыныгы» субъектиси;
4. Башка инсандын субъектини кабыл алышы;
5. Башка инсандын субъектинин тышкы чөйрөдө кабыл алынышы;
6. Башка инсандын «чыныгы» субъектисинин кабыл алынышы.

Рефлексия системалуу жана тынымсыз жүргүзүлгөн шартта ар бир инсан өзүнүн «Мен» концепциясын түзө алат. Негизинен алганда ар бир инсан «Мен» концепциясы жөнүндө ойлонобу же ойлобойбу баары кайсы бир деңгээлде сөзсүз түрдө аныкталган «Мен» концепциясына ээ болот. Инсан «Мен» концепциясын толугу менен тааныган учурда гана өзүнүн мүмкүнчүлүгү жөнүндө объективдүү маалыматтарга ээ боло алат.

“Мен” концепциясы инсандын өзү жөнүндөгү элестетүүлөрүнүн, түшүнүктөрүнүн динамикалык системасы болуп саналат. “Мен” концепциясы өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

а) өзүнүн физикалык, интеллектуалдык, психологиялык жана башка касиеттерин баамдоо, сезүү, билүү;

б) өзүнө-өзү баа берүү;

в) өздүк ички дүйнөсүнө таасир этүүчү тышкы факторлордусубъективдик кабыл алуусу.

“Мен” концепциясы адамдын өзү жөнүндөгү бардык элестетүүлөрүнүн жыйындысы жана жыйындынын өзүнүн көз карашы менен бааланышы. Ошондуктан рефлексиянын натыйжасында түзүлгөн “Мен” концепциясын инсандын жеке багыттуулугун аныктайт. Инсандын багыттуулугу үч ички элемент менен мүнөздөлүнөт:

- Ишеним. Ишеним кайсыл бир деңгээлде негизделиши дагы мүмкүн, же болбосо толук негизделбеш дагы мүмкүн (ишенимдин когнитивдик түзүүчүсү).

- Ишенимге карата өздүк эмоция (баалоо, эмоционалдык түзүүчүсү).

- Аракеттерди пайда кылуучу тиешелүү реакциялар (аракет түзүүчүсү).

“Мен” концепциянын ички түзүлүшү жана ал түзүлүштөрдүн өз ара байланыштары абдан татаал система катары каралат. “Мен” концепциясынын ички түзүлүшүн атайын изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын анализдөө менен төмөнкү шарттуу түрдө бөлүктөргө ажыратышат:

1. Когнитивдик бөлүк – өзү жөнүндөгү маалыматарга, билимге ээ болушу;

2. Эмоционалдык, баалуулук бөлүмү – өзүнүн айрым жана толук мүнөздөрүнө өзүнүн баасынын жана өздүк баалуулуктардын жыйындысы;

3. Кыймыл-аракеттик бөлүмү – когнитивдик жана эмоционалдык, баалуулук мүнөздөмөлөрдүн негизинде аракеттерин, ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрү.

Баса көрсөтүүчү факт, “Мен” концепциясыны курамдык бөлүктөрү кайсы бир деңгээлде өз алдынча болгону менен алар органикалык тыгыз байланышта турат.

“Мен” концепциясынын түзүлүшү кыймыл аракеттин, ишмердүүлүктүн булактарына, себептерине карата эки топко бөлүшөт:

1-топ. “Мен” концепциясынын кыймыл аракеттердин толугу менен аң-сезимдер менен байланышкан бөлүгү.

2-топ. “Мен” концепциясынын аң-сезимдер менен түздөн-түз байланышпаган бөлүгү. Мисалы, адаттан тышкаркы экстремалдык абалдардагы эмоциянын түрлөрү, кыймыл аракеттердин, ишмердүүлүктөрдүн өзгөчөлүктөрү.

Азыркы мезгилде рефлексия феноменин ар түрдүү төмөнкү аспектилерде изилдешет: коммуникативдик, кооперативдик, инсандык жана интеллектуалдык.

1. Коммуникативдик аспект. Рефлексияны абдан жогорку деңгээлдеги инсандардын ортосундагы пикирлешүү катары изилденет. Рефлексия адамдын адамды өзгөчө таануу формасы. Рефлексия учурунда “башка адам үчүн ойлоону” орун алышы менен башка адамдардын ой-толгоосу жөнүндөгү аң-сезимдин анализ жүргүзүлөт. Рефлексиялоо менен ар бир инсан пикирлешүү процессинде аны кандай кабыл алып жатканын түшүнүүгө болот.

2. Кооперативдик аспект. Рефлексиянын кооперативдик аспекти субъект-субъект байланыштары менен түздөн-түз мүнөздөлгөн коллективдик ишмердүүлүктүн жыйынтыгын анализдөөдө өтө маанилүү болот. Жеке инсандын, топтун жана жалпы коллективдин бири-бири менен байланышы жалпы профессионалдык позицияларды аныктоодо, биргелешкен ишмердүүлүктү бир багытка багыттоодо кооперативдик рефлексиялоонун жыйынтыгы колдонулат.

3. Рефлексиянын инсандык аспекти. Бул аспект бир жагынан, инсандын башка адамдар менен байланышында жана активдүү ишмердүүлүгүндө өзүнө жаңы образдарды, элестетүүлөрдү жаратууну камтыйт. Экинчи жагынан бул аспект, ар бир инсандын дүйнө жөнүндөгү адекваттуу билимге ээ болушун шарттайт. Бул учурда рефлексия ар бир инсандын уникалдуу, өзгөчөлөнгөн “Менин” гана аныктоодо эмес, “Мендин” кайталангыз адамзатынын жалпы өнүгүшү менен байланышын аныктайт.

4. Рефлексиянын интеллектуалдык аспекти. Бул аспектиде рефлексия субъектинин өзүнүн аракеттеринин багытын, жыйынтыгын жана өзгөчөлүгүн анализдөө жөндөмүн көрсөтөт. Рефлексиянын интеллектуалдык аспекти рефлексиялык процессин психологиялык мүнөздөмөлөрү менен тыгыз байланышта турат.

Демек, субъект төмөнкү багыттарда рефлексиялоону жүргүзөт: 1) коллективдик аракеттенүүнүн уюштурулушу жана анда ролдук бөлүнүштөр жөнүндө; 2) башка адамдын ички дүйнөсү жана анын аракеттери жөнүндө; 3) өзүнүн аракеттери жана өзүнүн “Мени” жөнүндө; 4) объект жана аны менен аракеттенишүү жөнүндө.

Адабияттар:

1. Вульффов, В.З., Харьков, В.Н. Педагогика рефлексии. - М., 1995.
2. Зеер, Э.Ф. Психология профессионального образования. - М.: МПСИ, 2003.
3. Зимняя, И.А. Педагогическая психология. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997.
4. Карпов, А.В., Скитяева, И.М. Психология рефлексии. - М. Ярославль: Аверс Пресс, 2002.
5. Пьянкова Г.С. Развитие профессиональной рефлексии. - Красноярск, 2009.

Рецензент: д.пед.н., профессор Сияев Т.М.